

Przegłos

Autor: Halina Karaś

{smoothgallery image=M913.gif&title=Leksykon&caption=Brak przegłosu e > `o w gwarach. Opracowała I. Stąpor na podstawie: Dejna 59, Kucała 20.}Przegłos jest to historyczny (IX-XI w.) proces przejścia prasłowiańskich samogłosek przednich □(tzw. jać, czyli w prasłowiańszczyźnie przedni odpowiednik a), e (bez e ← L, J, zob. Ruchome e), ę przed spółg. przedniojęzykowo-zębowymi twardymi (t, d, n, r, ł, s, z) w ’a, ’o, ’a, który spowodował powstanie oboczności e : a (kwiat : kwiecie), e : o (biorę : bierzesz), ę : a (zatartej przez późniejszy rozwój nosówek). W dialektach ludowych w porównaniu z językiem ogólnym powszechna była tendencja do wyrównań analogicznych, co doprowadziło do znacznego ograniczenia przegłosu. W ramach tej tendencji zastępowanie ’a (← □) przez ’e, czyli zatarcie przegł. □ → aT, dokonało się na Mazowszu pod wpływem panującej tam przedniej artykulacji a, głównie po spółgłoskach wargowych: zamietać, wietrak, spowiedać, opowiadać, zawiesy, wiedo, wietr, ofiera, sporadycznie po innych spółgłoskach, np. śniedanie, zapletać. Formy bez przegłosu występują na całym Mazowszu, bardzo często obocznie do form przegłoszonych. {smoothgallery image=M914.gif&title=Leksykon&caption=Brak przegłosu □> `a w gwarach. Opracowała I. Stąpor na podstawie: Dejna 49, Kucała 19.}Spośród postaci bez przegłosu największy zasięg w gwarach mazowieckich, po Łowicz i Grójec na zachodzie, mają formy zamietać oraz wietrak, nieco węższy formy spowiedać i opowiadać. Postać zawiesy występuje głównie na wschód od linii Wisła-Wkra. W dialektach małopolskim i wielkopolskim nastąpiło natomiast na skutek analogii upowszechnienie tematów z nieprzegłoszonym e (usunięcie przegłosu eT → oT): niesę, bierę, wiezę, na wiesnę, piełun, pierun, biedro, mietła (w języku ogólnym stan odwrotny: szerzyły się formy analogiczne z o, np. o wiosnie) pod wpływem mniej zaokrąglonej tam artykulacji o, która zbliża tę głoskę do e. Formy bez przegłosu e > ’o występują też na Mazowszu zachodnim, łącząc ten obszar z Małopolską, częścią wschodniej Wielkopolski, ziemią łęczycko-sieradzka, Kujawami oraz ziemią chełmińsko-dobrzyńską. Niekiedy gwary przeprowadziły przegłos w tych wyrazach, które w języku ogólnopolskim stanowią odstępstwo od przegłosu, np. krzasło, śmiotana, rzazać, a nie wprowadziły tzw. fałszywego przegłosu (nieuzasadnionego) e pochodzącego z jeru: kocięł, osięł, kozięł, lub przed spółgłoską wargową, np. poziomka.